

Mơ hồ trong Truyện cười

NHÓM 5:

- Trần Phan Khánh Huyền (Leader)
- Hàn Lê Thanh Hà
- Nguyễn Đỗ Thiên Kim
- Trịnh Thị Thanh Nhàn
- Đỗ Trương Phương Thảo
- Ngô Thụy Thanh Thuý
- Nguyễn Lê Phương Uyên
- Nguyễn Huỳnh Như
- Điền Ngọc Minh Châu

GIỚI THIỆU

- Diễn đạt mơ hồ
- Mơ hồ ngôn ngữ trong truyện cười
- Mơ hồ về từ vựng trong truyện cười
- Mơ hồ về cú pháp trong truyện cười
- Mơ hồ về ngữ dụng trong truyện cười
- Nhan đề mơ hồ + câu mơ hồ trong truyện cười
- Ứng dụng và cách khắc phục

Diễn đạt mơ hồ

“Mơ hồ” là “không rõ ràng thế này hay thế kia”, còn tiêu đề báo chí mơ hồ “là hiện tượng mà với một cấu trúc ngôn ngữ có thể hiểu theo hai hoặc hơn hai cách, nó tạo ra 2 - 3 cách hiểu một bài báo mà sự thực bài đó chỉ có một nội dung”. Đây là một loại lỗi nghiêm trọng trong diễn đạt, giao tiếp cần phải sớm khắc phục.



Ba luật sư tham gia bảo vệ quyền lợi cho bé lớp 1 trường Gateway đã tử vong

Mơ hồ ngôn ngữ trong truyện cười

Theo Oaks (1994), cái hài trong truyện cười chủ yếu dựa trên mơ hồ ngôn ngữ: nó được nhận ra vào giây phút người nghe người đọc “tiến đến” điểm nút (punchline) của câu chuyện. Điểm nút này có thể nhận thấy như ở phần kết của mẫu truyện cười dưới đây:

"Có một giai thoại về Nguyễn Khuyến như sau: Làng Cổ Ngựa có ngôi đền thờ thánh mẫu thu hút khá nhiều người đến lễ bái. Nhằm kiểm chắc đám người mê tín, hảo lý trong làng xuất quỹ xây lại đền to hơn, đẹp hơn. Biết rõ ý đồ này, cụ Nguyễn Khuyến gửi đôi câu đối xuống cúng thánh mừng hàng:

- Mỹ nhân như ngọc, hành vũ hành Phong, anh linh mạc trắc
(Nghĩa là: Người đẹp như ngọc, làm gió, làm mưa, thiên không lường hết).

- Tế thế kỳ âm, hộ dân bộ quốc, thương lại về
(Nghĩa là: Âm đức cứu đời, giúp dân, ơn đội vô cùng).

Lời ca ngợi thánh mẫu thật sự nghiêm túc chẳng? Ngày xưa viết không có dấu phẩy ngăn cách các từ, và mấy ông chức sắc đã tái mặt khi đọc lại

- Mỹ nhân như ngọc hành...

- Tế thế kỳ âm hộ...

Thế đấy, đành rằng nói và viết phải rõ ràng, chính xác. Nhưng cũng có khi người ta cần nói và viết cho... mơ hồ, vì người ta muốn... mơ hồ. Giai thoại trên đây là một ví dụ".

Mơ hồ về từ vựng trong truyện cười

Một thứ được gọi là mơ hồ khi nó có thể được hiểu theo hai hay nhiều cách trở lên. Nếu sự mơ hồ nằm ở một từ duy nhất nó được gọi là mơ hồ từ vựng.

Ví dụ

Một anh lính lệ tinh cương trực, thấy quan huyện làm nhiều việc trái mắt, thường hay chế nhạo. Quan vẫn định bụng trị. Một hôm, có người đến vu cho anh ta ăn tiền ngoài chợ, quan mừng thầm có dịp báo thù, liền cho lính đi bắt về.

Anh lính lệ về, dắt cả thằng con đi theo. Quan vừa trông thấy, đập bàn thét:

- Đánh! Đánh! Đánh cho chừa cái tật ăn hối lộ đi! Anh lính ngoảnh lại thủng thỉnh bảo con:
- Con đứng lui ra. Quan sắp đánh bố đấy! (mơ hồ ở chỗ không biết quan sắp đánh bố đứa trẻ hay là bố quan)

Theo truyện cười dân gian

Nguyễn Công Trứ học giỏi nhưng lận đận trong khoa cử. Nghe đền thờ bà chúa Liễu Hạnh rất thiêng, cầu gì được nấy, ông đến hứa nếu thi đậu sẽ đến tế bà ba bò. Năm ấy, ông đậu giải nguyên, nhưng nhà nghèo quá, không thể thực hiện lời hứa. Thế là ông nảy sáng kiến, đến trước đền bò qua bò lại ba lần, rồi đứng dậy nói:

- Tôi đã tế bà đủ ba bò rồi đấy! (cái hài hước, dí dỏm được tạo nhờ Nguyễn Công Trứ đã “hóa chuyển” một cách thông minh động từ bò thành danh từ (con) bò.)

Đoạn hội thoại được trích từ một phóng sự trong báo Tuổi Trẻ (15/11/2005)

Mơ hồ cú pháp trong truyện cười

KHÁI NIỆM

- Mơ hồ cú pháp xuất hiện ở những câu có hơn một nghĩa do các quan hệ cú pháp có thể được phân định theo nhiều cách khác nhau.

(dt Nguyễn Đức Dân, 1992) [1]

- Cần phân biệt hai loại mơ hồ cú pháp khác nhau: mơ hồ cấu trúc (structural ambiguity) và mơ hồ phân định (cú pháp) phái sinh (derivational ambiguity).
- Câu được xem là mơ hồ cấu trúc nếu nó có thể được phân định thành hai cấu trúc (hình cây) khác nhau; câu được xem là mơ hồ phân định phái sinh nếu nó có hai cách phân định vai cú pháp khác nhau (nhưng ta không thể thể hiện nó bằng hai sơ đồ cấu trúc hình cây khác nhau).

CÁC LOẠI MƠ HỒ CÚ PHÁP

- ★ Mơ hồ gắn kết
- ★ Mơ hồ phân tích

Mơ hồ gắn kết

Mơ hồ gắn kết là một loại của mơ hồ “thuần túy” cú pháp (pure-syntactic ambiguity). Về mặt sơ đồ phân tích, câu mơ hồ gắn kết là câu có hơn một nút (node) để một thành phần cú pháp cụ thể nào đó có thể gắn vào một cách hợp lý và đặc tính ngữ nghĩa của thành phần gắn kết này là không đổi. Vấn đề gắn kết chủ yếu liên quan đến sự thay thế phụ ngữ (modifier). Phổ biến nhất là trường hợp giới ngữ (prepositional phrase) có thể bổ nghĩa cho cả câu, cho một động từ (trở thành một vai nghĩa) hoặc cho một danh ngữ đứng ngay trước nó (thành định ngữ).

Mơ hồ phân tích

Mơ hồ phân tích là một loại của mơ hồ từ vựng-cú pháp (lexical-syntactic ambiguity). Mơ hồ gắn kết xảy ra khi ta biết rõ đặc tính của một thành tố nào đó nhưng không biết nó sẽ được kết nối vào chỗ nào. Còn mơ hồ phân tích (analytical ambiguity) lại xảy ra khi của đặc tính của thành tố rất “đáng ngờ” - nghĩa là nó có hơn một phân tích về phương diện ngữ nghĩa (cũng như cú pháp). Dĩ nhiên là có thể có hai thành tố “đáng ngờ” cùng đồng hiện nhưng thường giải quyết được tính “đáng ngờ” của thành tố này sẽ giải quyết được thành tố kia.

Mơ hồ phân tích thường xảy ra ở những từ có khả năng chuyển loại, đồng âm khác từ loại hoặc những tổ hợp từ có khả năng phân tích thành một từ ghép hoặc hai từ riêng biệt.

• MƠ HỒ GẮN KẾT

Có một thanh niên chí hiếu và đạo đức. Sau khi cha qua đời, trở nên rượu chè, đánh bạc và rất hay đi ... ăn cắp. Một hôm bà mẹ quở mắng và than phiền đứa con không biết nối chí cha. Anh con trai thưa: “Con luôn luôn nghe lời cha dặn lúc lâm chung, mẹ ạ. Cha dặn sao con làm vậy. Cha dặn:

- **Đừng** hút thuốc... uống rượu con nhé!
- **Đừng** đánh cờ... đánh bạc con nhé!
- **Đừng** ăn trộm... ăn cắp con nhé!

Con đâu dám hút thuốc, đánh cờ và ăn trộm?”.

(dt Nguyễn Đức Dân, 1986) [1]

Nguyên nhân dẫn tới hiện tượng mơ hồ cú pháp là cách hiểu về phạm vi tác động (hay đặc tính gắn kết) của từ phủ định đừng... Câu : “Đừng hút thuốc... uống rượu con nhé” có thể hiểu theo hai cách: “Đừng ăn trộm, đừng ăn cắp” (từ đừng gắn kết vào cả hai động từ), hoặc “Đừng ăn trộm, mà đi ăn cắp” (từ đừng chỉ gắn kết vào động từ thứ nhất). Ở đây, cái ngừng giọng lúc hấp hối của người cha làm cho việc hiểu câu trên theo nghĩa thứ hai càng nổi trội hơn.

• MƠ HỒ PHÂN TÍCH

Mẹ làm ca đêm ở nhà máy dệt. Bà ngoại nhắn tin hỏi thăm cháu: “Mẹ có làm ca đêm không? Con ngủ chưa?”. Cô bé nhắn lại: “Mẹ đã vào ca ba con ngủ với dì”. Bà ngoại đọc xong hoảng quá vội sang nhà cháu. Đến nơi thì thấy con rể đang ở một mình, đứa cháu đã sang nhà dì ngủ. Hóa ra cô cháu muốn nói “Mẹ vào ca ba, con ngủ với dì” được bà ngoại hiểu nhầm thành: “Mẹ vào ca, ba con ngủ với dì”.

Trong truyện trên, từ ba có thể được phân tích như là định ngữ, bổ nghĩa cho danh từ ca (như ý định cô cháu muốn nói); hoặc như là danh từ (như ý “tri nhận” của bà ngoại). Phát ngôn có hai nghĩa đan xen như trên đã tạo nên tiếng cười cho truyện.

Mơ hồ về ngữ dụng trong truyện cười

“Mơ hồ ngữ dụng xuất hiện ở những phát ngôn có hơn một nghĩa ngôn trung/hàm ngôn. Nói cách khác, phát ngôn mơ hồ ngữ dụng là phát ngôn (có thể) có ít nhất là hai nghĩa ngôn trung (trong một ngôn cảnh cụ thể nào đó)”

Mơ hồ từ vựng hay mơ hồ cú pháp là hiện tượng mơ hồ ở nghĩa nguyên văn/ngĩa hiển ngôn của phát ngôn. Trong thực tế, nghĩa nguyên văn luôn ảnh hưởng đến nghĩa ngôn trung mơ hồ. Tuy nhiên, có nhiều trường hợp nghĩa ngôn trung mơ hồ không phải là do nghĩa nguyên văn mơ hồ: nghĩa ngôn trung mơ hồ có thể do ý định của người nói không rõ hoặc do người nghe không hiểu (hoặc cố tình không hiểu) ý định của người nói,... Dẫn đến việc người thụ ngôn có thể diễn dịch phát ngôn theo nghĩa khác hẳn với nghĩa ngôn trung đích thực mà người phát ngôn muốn truyền đạt.

Ví dụ

Dạy bài “Khí hậu – thời tiết”, cô giáo hỏi: -Ai kể thêm tên các loại mưa nữa nào?

Tí: Thưa cô, còn có một loại mưa rất bẩn là loại mưa rải rác

Cô giáo: Ở đâu ra cái loại mưa như vậy?

Tí: Con nghe ti vi nói trong chương trình “Dự báo thời tiết” ạ. Một số vùng vẫn có mưa rải rác đấy ạ.

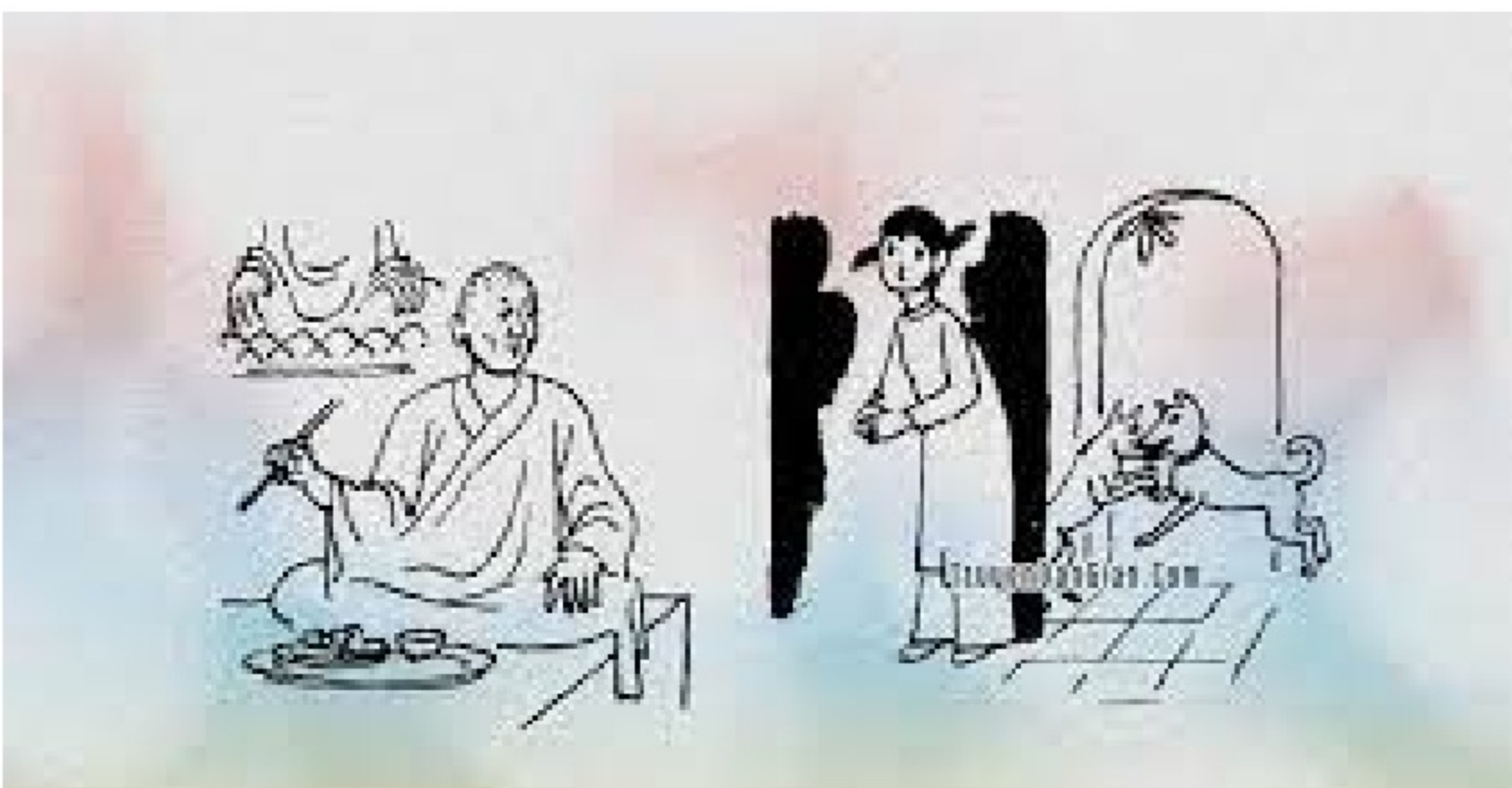
Mơ hồ ở chỗ “mưa rải rác”, từ rải rác trong ý của Tí là rác thải còn rải rác trong thời tiết là mưa chỗ có chỗ không trên một khu vực dự báo nào đó.

NHAN ĐỀ MƠ HỒ



ĐÁNH NHAU VỚI CỐI XAY GIÓ (Đôn-ki-hô-tê)

LỢN CƯỚI ÁO MỐI (truyện cười dân gian Việt Nam)



ĐẬU PHỤ LÀNG CẮN ĐẬU PHỤ CHÙA (truyện cười dân gian Việt Nam)

CÂU MƠ HỒ TRONG TRUYỆN CƯỜI

Câu chuyện 1:

Ông Phan Công nói dối vợ là ông đã có việc làm thêm buổi tối nên tạm thời không chung chăn chung gối được. Chẳng bao lâu bà vợ biết chồng đi ngủ với vợ hai, bèn đi thưa. Quan tòa ra lệnh cho Phan Công: **“Ngủ với vợ cả, không được ngủ với vợ hai”**. Nhưng rồi bà vợ cả lại đi kiện vì chồng không thi hành án lệnh. Quan tòa tức giận đập bàn mắng bị cáo sao dám coi thường pháp luật, và gia tăng hình phạt, không cho Phan Công ngủ với vợ nào nữa. Phan Công kêu oan, trình lên quan bản án đánh máy, có chữ ký của quan và đóng mộc大堂 hoàng. Bản án ghi: **“Ngủ với vợ cả không được, ngủ với vợ hai”**. Thực ra ai cũng hiểu ý quan tòa, nhưng thư ký tòa đã ăn hối lộ của Phan Công, xê dịch cái dấu phẩy đi “một ly” để chuyện sai đi “một dặm”, đúng hơn là đảo lộn án lệnh. Bút sa, ông tòa hết cãi, Phan Công cứ y án ngủ với vợ hai.

Câu chuyện 2:

A: Sông có **sâu** không hả anh?

B: Hỏi gì vớ vẩn thế! Đến đĩa còn không có nữa là **sâu**...”

Câu chuyện 3:

Thủ Thiệm bị quan huyện sai lính lệ bắt giam. Quan thét: - Lệ đâu! Đưa thằng này xuống buồng giam, **giam đầu** nó lại! Thủ Thiệm đến cửa buồng giam, chỉ đưa **đầu** vào, nhất định không bước thêm. Lính giục vào, ông nói: - Quan chỉ **bảo giam đầu chứ không bảo giam đít**. Cuối cùng, quan buộc lòng phải thả ông ra.

Hình ảnh minh họa



ỨNG DỤNG

- Như vậy, việc vận dụng hiện tượng mơ hồ trong truyện cười khá phổ biến. Bằng cách sử dụng câu mơ hồ, tác giả có thể tạo ra từ ngữ, câu được diễn dịch theo nhiều cách khác nhau và tạo nên hiệu ứng hài hước. Người nghe/người đọc nhận ra các tình huống, sự kiện tức cười nhờ có “công cụ” mơ hồ ngôn ngữ kết hợp với kiến thức và sự nhạy cảm ngôn ngữ của mình.
- Khi sử dụng cách diễn đạt mơ hồ, tần suất là một yếu tố quan trọng. Không nên sử dụng câu mơ hồ quá nhiều trong một câu truyện tránh làm cho đọc giả mơ hồ, không hiểu nội dung câu chuyện. Ngoài nghĩa đúng, những nghĩa còn lại nên thể hiện dụng ý về nội dung của tác giả. Khi ứng dụng phương pháp này, tác giả cũng cần nắm chắc các kỹ năng sử dụng tiếng Việt.

KHẮC PHỤC

- Câu mơ hồ có thể hiểu theo nhiều nghĩa, trong đó chỉ có một nghĩa đúng, những nghĩa còn lại là nghĩa sai. Trong trường hợp đọc giả đọc hiểu theo nghĩa sai, những câu mơ hồ ấy sẽ trở thành yếu tố gây nhiễu trong truyện cười, gây hiểu lầm thông điệp nội dung tác giả muốn gửi gắm đến. Ngoài ra, khi câu truyện mơ hồ sẽ tạo nên tâm lý khó hiểu, mất hứng thú cho câu chuyện.
- Để khắc phục tình trạng diễn đạt mơ hồ, các tác giả đều nên không ngừng trao đổi học hỏi, nâng cao khả năng sử dụng tiếng Việt của bản thân. Khi viết truyện cần chú ý cấu trúc ngữ pháp của mỗi câu cũng như dành sự chú ý đặc biệt với những câu đa nghĩa để hạn chế hiện tượng mơ hồ.

Tài liệu tham khảo

- [1] Nguyễn Đức Dân và Trần Thị Ngọc Lang (1992), Câu sai và câu mơ hồ, Nxb Giáo dục.
- [2] My N. (2016, July 6). Sự mơ hồ ngôn ngữ: Một lời nguyên và một phước lành (P.1) - Công ty dịch thuật Dịch Số. Công Ty Dịch Thuật Dịch Số.
- [3] Các kiểu loại truyện cười dưới góc độ mơ hồ ngôn ngữ (minh họa qua tiếng Việt và tiếng Anh) - Trần Thủy Vịnh - Tài liệu, ebook. (n.d.-b).